

dr inż. arch. Małgorzata Hanzl, Zakład Projektowania Urbanistycznego, Instytut Architektury i Urbanistyki, Politechnika Łódzka

Problematyka partycypacji społecznej jako przedmiot zainteresowania europejskich programów wspólnotowych – program URBACT.

1. Wprowadzenie

Program URBACT został powołany w 2003 roku, jako platforma wymiany doświadczeń pomiędzy miastami Unii Europejskiej dotyczących zintegrowanego podejścia do rozwoju obszarów miejskich. Druga edycja – program URBACT II – planowana na lata 2007-2013 właśnie się rozpoczyna, nabór wniosków zostanie ogłoszony w październiku. W dokumentach programu podkreślana jest chęć włączenia w jego działania miast 10 nowych krajów członkowskich, w tym Polski. Dotychczas w programie URBACT uczestniczyło 12 polskich miast¹, między innymi: Warszawa, Poznań, Kraków, Kielce, Płock, Gdańsk, Stargard i inne, niektóre z nich pełniły rolę obserwatorów, ekspertów lub członków grup roboczych sieci.

Zadaniem inicjatywy URBACT jest kontynuacja współpracy nawiązanej w okresie funkcjonowania programów URBAN PP (projekty pilotażowe), URBAN I i URBAN II, polegającej na wymianie doświadczeń dotyczących różnych aspektów rozwoju miast. W programie mogą brać udział miasta o liczbie ludności przekraczającej 20 000 mieszkańców, pełna lista miast uprawnionych do udziału dostępna jest na stronie internetowej projektu: www.urbact.org. W rozpoczynającej się, pilotażowej wersji projektów - Pilot Fast Track Networks (FTN), miasta występują wspólnie z terenowymi organami władzy państwowej właściwymi dla danego obszaru.

Działania podejmowane w ramach inicjatywy URBACT koncentrują się wokół tematyki rewitalizacji zdegradowanych i zagrożonych wykluczeniem społecznym obszarów miast. Zadania te realizowane są poprzez współpracę władz administracyjnych i samorządowych miast, organizacji pozarządowych, a także instytucji naukowych i badawczych znajdujących się na danym terenie, tworzenie sieci zajmujących się zagadnieniami miejskimi, organizację spotkań roboczych oraz interdyscyplinarnych konferencji, a także wymianę tzw. „dobrych praktyk” i budowanie wspólnej i dostępnej dla wszystkich bazy wiedzy. Celem wszystkich wymienionych działań jest wypracowanie zintegrowanego podejścia do problematyki przekształcania obszarów miejskich z uwzględnieniem specyfiki lokalnej, w oparciu o doświadczenia praktyczne innych ośrodków.

Program URBACT finansowany jest ze środków *Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego*. W ramach tego programu nie przewiduje się realizacji inwestycji ani programów operacyjnych, tak jak miało to miejsce w programie Urban - środki na te cele przewidziane są w regionalnych programach operacyjnych.

2. Partycypacja społeczna jako obszar zainteresowania programu URBACT.

Jednym z obszarów zainteresowań sieci miast działających w ramach programu URBACT są zagadnienia związane z partycypacją społeczną oraz wykluczeniem społecznym. Problematyka niniejsza jest w sposób szczególny obecna w programach następujących sieci: *Young Citizens Project, Partners 4 Action, MED-INT, CITIZ@MOVE,*

¹ *European Regional Development Fund 2007 - 2013, Objective 3: European Territorial Cooperation, The Urban Development Network Programme URBACT II - An Exchange and learning programme for cities contributing to the European Commission Initiative "Regions For Economic Change", Final Operational Programme, 30.06.2007, s.42*

REGENERA , *SECURCITY* , *Young People – from Exclusion to Inclusion* ² . Szczegółowy wykaz sieci, dla których przedmiotem zainteresowania są zagadnienia uczestnictwa społecznego zawiera tabela, opracowana w oparciu o raport URBACT CCTWG „*The Role of Inhabitants in Urban Management*” ³

	Tematyka	Cele i problemy badawcze związane z zagadnieniami uczestnictwa społecznego w planowaniu
PARTECIPANDO Rzym,	Partycypacja społeczna	Wymiana doświadczeń i popularyzacja wiedzy dotyczącej procesu partycypacji oraz metod aktywnego uczestnictwa mieszkańców w podejmowaniu decyzji. Promowanie (wśród profesjonalistów, urzędników, polityków) partycypacji społecznej jako metody przyczyniającej się do zwalczania wykluczeń społecznych i ubóstwa w obszarach zdegradowanych.
Citz@move Seville	Partycypacja społeczna	Zwiększenie udziału mieszkańców (możliwości udziału oraz zakresu odpowiedzialności) w życiu miejskim poprzez zwiększenie integracji w działaniach lokalnej administracji oraz życiu publicznym. W ramach programu działały 3 grupy robocze, o 3 różnych obszarach zainteresowań: WG1 (Working Group 1) – integracja mniejszości etnicznych; WG2 – promocja uczestnictwa mieszkańców w działaniach sektora publicznego, w szczególności w obszarach poddawanych działaniom rewitalizacyjnym; WG3 – udział mieszkańców z wykorzystaniem narzędzi IT, ze szczególnym podkreśleniem narzędzi wspomagających procesy planowania.
Young People from Exclusion to Inclusion , Malmö	Młodzież	Promocja integracji i uczestnictwa młodych ludzi w wieku szkolnym w życiu społeczności lokalnych, przeciwdziałanie bezrobociu i wykluczeniu społecznemu. Szkoła jako aktywny uczestnik społeczności: współpraca szkół i innych podmiotów działających w gminie: stowarzyszeń, organizacji non-profit Wymiana „dobrych przykładów” dotyczących poprawy sytuacji młodych ludzi oraz określenie kryteriów pozytywnego działania w tym zakresie.
Young Citizen project , Bristol	Młodzież	Promocja uczestnictwa młodych ludzi (w wieku 10-30 lat) w życiu publicznym w miastach, w tym udział w organach podejmujących decyzje. Określenie „dobrych praktyk” udziału młodzieży w lokalnym życiu publicznym, z podkreśleniem rejonów trudnych.
Medint Siracusa	Zintegrowane podejście dla promowania zrównoważonego rozwoju	Celem sieci jest wskazanie skutecznych metod zintegrowanego działania, zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju w obszarach zurbanizowanych, wymagających rewitalizacji i rehabilitacji. Dla uzyskania tego celu miasta - uczestnicy sieci podjęli się wykonania następujących działań: analiza typów zintegrowanego podejścia do problematyki rozwoju miast; opracowanie kryteriów analizy pozwalającej na porównanie rezultatów poszczególnych projektów; wskazanie narzędzi operacyjnych pozwalających na wdrażanie różnych koncepcji zintegrowanego rozwoju obszarów zurbanizowanych; eksperymenty – realizowane poprzez rozwijanie projektów – identyfikacja „dobrych praktyk”.
Securcity , Rotterdam	Zapobieganie przestępczości w miastach	Podstawowym zadaniem sieci jest poprawa bezpieczeństwa życia w miastach. Jednym z podjętych tematów, obok zagadnień: edukacji jako metody zapobiegania przestępczości młodych ludzi, inwestycji komercyjnych w przestrzeni publicznej, narkomanii oraz braku poczucia bezpieczeństwa w zaniedbanych obszarach miast, jest uczestnictwo obywateli. Działania sieci polegały na wymianie doświadczeń, organizacji warsztatów roboczych oraz szeroko rozumianej współpracy w ramach podjętej problematyki.
Regenera , Lyon	Regeneracja urbanistyczna	Działania sieci koncentrowały się wokół czterech tematów – części zintegrowanego podejścia do problematyki regeneracji obszarów zurbanizowanych. Były to: zabudowa mieszkaniowa, integracja społeczna poprzez rozwijanie uczestnictwa mieszkańców i metod zarządzania przestrzenią społeczną, zagadnienia bezpieczeństwa w procesach regeneracji a także rozwój ekonomiczny i rozwój zatrudnienia jako składowe projektów regeneracji urbanistycznej.
Regenerando ,	Aktywność	Polityki europejska jako narzędzie kształtowania spójności i integracji

² w oparciu o kwestionariusz raportu URBACT CCTWG „*The Role of Inhabitants in Urban Management*” „Appendix 2: Network Responses to Questionnaire on “Citizen Participation and Social Exclusion”, styczeń 2006

³ URBACT CCTWG „*The Role of Inhabitants in Urban Management*” - Appendix 1: Activities of the URBACT networks of specific relevance for the CCTWG on the Role of Inhabitants in Urban Management, źródło: http://urbact.eu/fileadmin/corporate/doc/Appendix_1_Network_Activities.doc , sprawdzone 10.07.07

Reggio Calabria	ekonomiczna i zatrudnienie	społecznej obszarów zurbanizowanych.
Partner 4 Action , Liverpool	Partnerstwo publiczno-prywatne	Rola partnerstwa publiczno-prywatnego w procesach odnowy urbanistycznej w skali miasta i dzielnicy. Wykorzystanie współpracy publiczno-prywatnej przy regeneracji obszarów zagrożonych wykluczeniem.
ISN Information Society Network , Manchester	Społeczeństwo Informacyjne (i integracja społeczna)	Analiza „dobrych przykładów” wykorzystania narzędzi informatycznych dla zwalczania wykluczenia społecznego i umacniania wykluczonych społeczności tak aby mogły odgrywać aktywną rolę w ramach społeczeństwa informacyjnego. Działania zmierzające do przezwyciężenia bariery technologicznej.
Euromediation Secucities , Turin	Mediacje w zarządzaniu miastem	Praktyki mediacyjne wykorzystywane w zarządzaniu na poziomie lokalnym w różnych obszarach zastosowań. Opracowanie metodologii, promocja „dobrych przykładów” oraz wymiana doświadczeń

3. Metody i techniki uczestnictwa społecznego

W miastach uczestniczących w programie URBACT realizowanych jest szereg różnorodnych projektów związanych z uczestnictwem społecznym. Wśród nich znajdują się również takie, które zakładają udział lokalnych społeczności w podejmowaniu decyzji planistycznych dla obszarów różnej wielkości. Spośród prezentowanych projektów wybrano kilka przykładów wykorzystujących zupełnie odmienne metody i realizowanych w różnej skali: od planu całego miasta do projektu rehabilitacji zabudowy obejmującego obszar kilku - kilkunastu działek.

Narzędziem polityki lokalnej wykorzystywanym w Brukseli (La Region de Bruxelles-Capitale) jest - począwszy od 1994 r., kiedy miasto podjęło politykę rewitalizacji kwartałów zabudowy - *le contrat de quartier*, czyli *kontrakt dla dzielnicy*⁴. Uczestnictwo mieszkańców odgrywa pierwszoplanową rolę w procesie rewitalizacji. Środki finansowe przeznaczone na rewitalizację – ograniczoną każdorazowo do niewielkiego, określonego przez władze miejskie, obszaru podzielone są na kilka „volet” – portfeli (funduszy). Jest ich każdorazowo pięć, środki przeznaczone są na: 1. remonty i budowa mieszkań komunalnych, 2. działania mające na celu budowę mieszkań o „średnim” standardzie” przez inwestorów prywatnych lub publicznych – pozyskanie przez gminę działek lub niewykorzystanych budynków oraz przekazanie ich inwestorom, 3. mechanizm partnerstwa publiczno-prywatnego – część mieszkań wybudowanych w ten sposób pełni funkcję lokali socjalnych, pozostałe pozostają w gestii dewelopera, 4. urządzenie przestrzeni publicznych: ulic, placów, parków oraz 5. rewitalizację społeczną dzielnicy, w tym: na budowę infrastruktury społecznej – place zabaw, sale spotkań oraz na działania na rzecz aktywizacji społeczności lokalnych⁵. Zainteresowanie społeczności lokalnej najczęściej koncentruje się wokół kształtu przestrzeni publicznych, (przykładowo: CdQ Brabant) lub wokół budowy „przestrzeni publicznej” dzielnicy (Parc Saint François, CdQ Rue Verte).

W spotkaniach CLDI (*Commission locale de développement intégré*), które odbywają się nie rzadziej niż 8 razy w roku, w godzinach wieczornych, w położonym centralnie na danym obszarze, zapewnionym przez gminę lokalną uczestniczą wybrani reprezentanci, którymi mogą być osoby pełnoletnie oraz mieszkające w pobliżu. Spotkania, w których biorą również udział politycy, profesjonaliści oraz członkowie lokalnych organizacji, pozwalają na bieżące śledzenie postępów prac oraz zapewniają mieszkańcom możliwość wpływania na

⁴ PARTECIPANDO: Francq B.: *La participation des habitants aux programmes intégrés de requalification urbaine: une clé pour la cohésion sociale. Région de Bruxelles-capitale (Phase 1 : enquêtes locales pour un bilan des processus de participation existants)*, źródło: http://urbact.eu/fileadmin/subsites/participando/pdf/LI_Bruxelles.pdf, sprawdzone 12.07.07

⁵ Ibidem, s.7-8 za: *Vivre au coeur des quartiers. 1993-2003. Dix ans de revitalisation des quartiers en Région de Bruxelles-Capitale* s. 10-11.

ich przebieg. Działania CLDI napotykały na krytykę ze względu na „zbyt formalizm” oraz trudności wynikające ze struktury przeznaczonych na rewitalizację środków.

Sposoby informowania oraz harmonogram spotkań przewidzianych w programie Kontrakt dla dzielnicy - *Contrat de Quartier*⁶

	Funkcja	Częstość spotkań
Zgromadzenie ogólne	Odbywa się dla informowania mieszkańców okolicy oraz wymiany poglądów na podejmowane działania jak również dla śledzenia postępu prac nad realizacją programu	3 w pierwszym roku następnie 2 na rok
Commission locale de développement intégré (CLDI) – Lokalna komisja ds. zintegrowanego rozwoju	Organ wydający opinie na temat programu oraz każdego projektu wchodzącego w jego skład, a także umożliwiający wymianę poglądów	4 w pierwszym roku, następnie 8 na rok
Grupy robocze	Organisés autour de réflexions thématiques ou de projets particuliers, destinés à fournir des propositions à la CLDI	Selon le programme de travail du groupe et des délais fixés par la CLDI

Zmianie dokumentu *General Urban Distribution Plan* (GUDP), która została podjęta przez władze miasta Cardedeu w prowincji Barcelona w Hiszpanii, jesienią 2000 roku, towarzyszyły konsultacje społeczne przeprowadzone dla całego miasta, wykorzystujące dwie równoległe prowadzone metody: badanie ankietowe oraz *Citizen's Councils* – rady mieszkańców. Inicjatorem przeprowadzenia konsultacji było stowarzyszenie *Cardedeu Vital*, organizacją zajęła się *Jaime Bofill Foundation* oraz *Policy Analysis Team* reprezentująca *Autonomous University of Barcelona*⁷.

Celem konsultacji było określenie założeń dla zmiany podstawowego dla miasta dokumentu planistycznego. Przedmiotem badania ankietowego, gromadzonego za pośrednictwem poczty, w którym mógł wziąć udział każdy mieszkaniec miasta w wieku powyżej 16 lat, były dwie kwestie: pożądana wielkość miasta oraz model planowania urbanistycznego. *Citizen Councils* - rady mieszkańców, w których skład wchodziły przypadkowo wylosowane osoby, działają na zasadzie zbliżonej do zasad działania Ławy Przysięgłych – po wysłuchaniu osób zaangażowanych w projekt: polityków, urzędników oraz profesjonalistów – debatują, a następnie przyjmują rezolucję, która jest propozycją dla instytucji opracowującej projekt.

Wyniki ankiety wskazały na szereg problemów, wśród których najczęściej powtarzały się niedostatki w układzie komunikacyjnym miasta. Podstawowym problemem powtarzającym się w rezolucjach rad mieszkańców były niedostatki w wyposażeniu w infrastrukturę. Dwutorowo prowadzony proces partycypacji pozwolił na uzyskanie szerokiego poparcia społecznego dla opracowywanego dokumentu, a wywołana dyskusja publiczna posiadała dodatkowy walor edukacyjny.

W opracowaniu *General Plan of Urban Arrangement* dla Sewilli (stolica Andaluzji, czwarte co do wielkości miasta Hiszpanii - 700000 mieszkańców) partycypacja mieszkańców stanowiła zagadnienie o podstawowym znaczeniu. Prace nad planem rozpoczęło utworzenie dziewięciu *Subject Matter Committees of Participation* (komisji tematycznych), w skład których wchodziłi „mieszkańcy, pracownicy socjalni, przedsiębiorcy i kupcy, profesjonalści i eksperci planowania, reprezentanci różnych instytucji, przedstawiciele prasy, radia i telewizji

⁶ Ibidem, s.16 za: *Lettre d'information du SRDU, 2/2/2004*

⁷ UDIEX – UDIEX ALEP: *Workshop 2 - Participation and Empowerment, Cardedeu's Urban Planning, 27.09.2006, źródło: <http://urbact.eu/projects/udix-udix-alep/synthesis-and-prospect/case-studies/workshop-2-participation-and-empowerment/cardedeus-urban-planning.html> , sprawdzone 14.07.07 , witryna projektu: www.e-consensus.org/cardedeu*

a także władz okręgu metropolitalnego⁸. Odbyło się 40 spotkań, w których udział wzięło ogółem 128 osób. Spotkania pozwoliły na zdefiniowanie „diagnozy stanu miasta”. Równolegle w dwudziestu punktach miasta działało 20 *Committees of Territorial Participation* (komisji terytorialnych), które zajmowały się organizacją spotkań mieszkańców oraz zbieraniem wniosków i uwag. W każdej z sześciu dzielnic miasta zoorganizowano wystawę poświęconą zagadnieniom planu. Niezależnie zorganizowane zostały trzy wystawy – dla całego miasta – podczas których pokazano: 1. nigdy nie zrealizowane plany dla miasta, 2. propozycje zagospodarowania najważniejszych miejsc w mieście i 3. prezentacja *Advance Document of Plan* w okresie, kiedy dokument był uchwalany. W ramach prac nad planem została zorganizowana konferencja „*Urbanism as a development factor*” – *Urbanistyka jako czynnik rozwoju* oraz dwa konkursy na koncepcje zagospodarowania najważniejszych przestrzeni miejskich. Witryna internetowa projektu stała się miejscem debat on-line z udziałem osobistości życia miejskiego oraz reprezentantów instytucji. Witryna projektu www.plandesevilla.org jest nadal wykorzystywana jako źródło informacji. Kontynuacją prac przy tworzeniu dokumentu planu jest zamierzone angażowanie mieszkańców w śledzenie efektów jego realizacji.

Sewilla jest również przykładem zastosowania działania określanego nazwą *Participatory Budget* – w polskim tłumaczeniu *budżet partycypacyjny*⁹. Dla realizacji tego programu miasto zostało podzielone na 15 stref, zorganizowanych wokół lokalnego centrum "obywatelskiego". W każdej strefie ochotnicy tworzą zgromadzenie, które zbiera się trzy razy w roku. W zgromadzeniach może uczestniczyć każdy mieszkaniec miasta po ukończeniu 16 roku życia. W lutym zgromadzenie ustala statut i plan dalszej pracy, wybór projektów i sposób ich finansowania są przedmiotem głosowania w czerwcu, w październiku zebrani mieszkańcy oceniają postęp podejmowanych działań. Mieszkańcy podejmują decyzje dotyczące sposobu wydatkowania 25% środków budżetu miasta. Mogą one być przeznaczane na "różne działania związane z codziennym życiem, włączając to życie lokalne (lokalną infrastrukturę, utrzymanie dróg), planowanie miasta (inwestycje powyżej 30 000 euro), angażowanie mieszkańców (organizacje, uroczystości lokalne), działania na rzecz młodzieży oraz sportu (urządzenia sportowe, konkursy..) oraz rozwój zatrudnienia (warsztaty edukacyjne)." Pierwszym miastem, gdzie wprowadzono instrument *participatory budget* było Porto Allegre w Brazylii. Władze Sewilli adaptowały go dla potrzeb wielkiego miasta. Projekt był przedmiotem badań w ramach sieci CITIZ@MOVE, w której Sewilla była partnerem wiodącym.

Wśród miast sieci PARTECIPANDO *budżet partycypacyjny* znalazł zastosowanie w Grenoble, w Municipio Roma XI oraz w trzech municypiach Wenecji: Lido, Favaro i Marghera. W każdym przypadku metoda przyjęła inny kształt, zależnie od uwarunkowań lokalnych.

Udział mieszkańców w działaniach rehabilitacyjnych podejmowanych w modernistycznych zespołach mieszkaniowych jest jedną z najczęściej spotykanych praktyk. Takim przykładem jest dzielnica Laurentino w Rzymie¹⁰, której zabudowa składa się z dwóch rodzajów modernistycznych bloków: podłużnych – ośmiopiętrowych oraz wysokich czternastopiętrowych, każdy z nich zamieszkuje około 1500-2000 osób. Oryginalny projekt zakładał wydzielenie ruchu pieszego i kołowego oraz lokalizację usług w zabudowanych

⁸ UDIEX – UDIEX ALEP: *Workshop 2 - Participation and Empowerment, Urban Plan of Sevilla*, 27.09.2006, źródło: <http://urbact.eu/projects/udiex-udiex-alep/synthesis-and-prospect/case-studies/workshop-2-participation-and-empowerment/urban-plan-of-sevilla.html>, sprawdzone 14.07.07

⁹ Taillac M.: *The Sevillian budget or constructive participation*, URBACT Newsletter #44, 21.06.2007, źródło: http://urbact.eu/no_cache/news-events/newsletter/categories/middle-area-category/article/default-title-67.html?tx_ttnews%5BbackPid%5D=166, sprawdzone 10.07.07

¹⁰ *European Handbook for Participation, PARTECIPANDO – Thematic Network of the URBACT Programme*, s.52,

źródło: http://urbact.eu/fileadmin/subsites/participando/pdf/European_Handbook_for_Participation.pdf, sprawdzone 08.07.07

podwieszonych bryłach o formie „mostów”. Obszar wydzielony jest komunikacją samochodową z reszty miasta. Podstawowym zadaniem *Territorial Laboratory Laurentino* jest poprawa jakości życia w dzielnicy oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu mieszkańców. Laboratorium jest miejscem dyskusji, które każdy z mieszkańców może odwiedzić, zapoznać się z projektami zmian zagospodarowania, wnieść uwagi. Laboratorium organizuje warsztaty, spotkania, seminaria, a także zajmuje się organizacją imprez kulturalnych. Skutkiem postulatów mieszkańców było między innymi wyburzenie kilku „mostów”, które pierwotnie miały mieścić usługi, a nie spełniały swojej funkcji.

Wśród metod uczestnictwa społecznego w planowaniu autorzy Europejskiego Podręcznika Partycypacji – będącego wynikiem pracy sieci PARTECIPANDO – wyróżniają grupę, która bazuje na organizacji warsztatów planistycznych¹¹. Techniki z tej grupy, takie jak: *Planning for Real*, *Pattern Language*, *Action Planning* charakteryzuje wspólna cecha: polegają na prowadzeniu dyskusji według z góry przyjętego schematu oraz pozwalają na uzyskanie rezultatów w krótkim czasie. Celem warsztatów jest wspólne wypracowanie wizji projektu poprzez analizę istniejących uwarunkowań przestrzennych oraz sposobu ich postrzegania przez mieszkańców. Pośród stosowanych obecnie najpopularniejszych metod opartych na sekwencji warsztatów i /lub spotkań mających na celu wizualizację projektu w krótkim czasie znajdują się: *Planning for Real* i *Pattern Language*. Metody tego rodzaju zastosowano między innymi w projekcie rehabilitacji zabudowy mieszkaniowej w Newcastle (PARTECIPANDO).

Poniższa tabela zawiera powtarzające się w obserwowanych przykładach typy technik i narzędzi badań społecznych, wyabstrahowane z całości procesów. Narzędzia te mogą być zestawiane w zależności od przebiegu procesu. Tabela opiera się na wynikach części wstępnej projektu badawczego prowadzonego w *Italian Institute for Social Research* w Mediolanie, mającego na celu wypracowanie we współpracy z mieszkańcami rozwiązań dla *Urban Zoning Plan* (planu miejscowego)¹². Analiza i wybór technik do dalszego stosowania w procesie partycypacji również stanowiły przedmiot dyskusji oraz decyzji podejmowanych z udziałem mieszkańców.

NARZĘDZIA	ZASTOSOWANIE	ZALETY	WADY
Analiza dostępnych dokumentów	Gromadzenie i analizy dostępnych informacji dotyczących danego tematu	Niezbędne dla pozyskania i uporządkowania wcześniej zgromadzonej wiedzy	Pozyskane informacje są gromadzone dla innych celów, stąd nie zawsze nadają się do bezpośredniego zastosowania
Bezpośrednia obserwacja	Analizy relacji pomiędzy miejscami, a zachowaniem, analiza problemów na podstawie ich cech zewnętrznych, analizy zachowań	Pogłębione analizy, uwzględniające bogaty zbiór informacji, studia zachowań w ich bezpośrednim środowisku	Pozyskane dane wymagają uporządkowania i syntezy. Dostęp do miejsc będących przedmiotem obserwacji nie zawsze możliwy.
Obserwacja procesu partycypacji	Analizy zachowań i aktywności odbywają się przy okazji	Pogłębione analizy, analizy zachowań werbalnych oraz pozawerbalnych. Obserwator jest uczestnikiem zdarzeń	Dane trudne do opisu i syntezy
Shadowing - przypuszczenia	Analizy nieznanymi zachowań i uwarunkowań (co do których brak wcześniejszej wiedzy)	Pogłębiona analiza zachowań werbalnych i pozawerbalnych	Opis danych niemożliwy, synteza o dużym stopniu trudności. Możliwy opór ze strony osób będących przedmiotem obserwacji.
Badania ankietowe	Precyzyjne sprawdzenie stawianych hipotez	Dane szczegółowe oraz ogólne. Możliwy jest dostęp do dużej ilości osób oraz wnioski porównawcze	Dane zbiorcze, pogłębione analizy nie są możliwe. Metoda nie pozwala na łatwe analizy specyficznych przypadków i jest kosztowna i czasochłonna
Wywiady	Zbieranie informacji na konkretny temat (wywiady środowiskowe); szczegółowa analiza opinii oraz problemów i motywacji mieszkańców	Pogłębiona analiza, bogate źródło informacji	Dane niemożliwe do prezentacji statystycznej i generalizacji

¹¹ Ibidem, s.67

¹² Ibidem, s.68-69

Spotkania publiczne	Spotkania publiczne otwarte dla wszystkich zainteresowanych stron: użyteczne dla prezentacji badań lub dla ilustracji i dyskusji rezultatów	Szeroka dostępność, popularyzacja projektu	W dyskusji biorą udział jedynie osoby przyzwyczajone do zabierania głosu publicznie. Metoda nie pozwala na pogłębione analizy ani rzeczywistą dyskusję różnych stanowisk
„Burza mózgów”	Spotkania otwarte dla zainteresowanych osób lub ekspertów w danym temacie, podczas których każdy dowolnie mówi o wszystkim co wie na dany temat, użyteczne dla ustalenia założeń projektu	Użyteczne dla tworzenia idei i dzielenia się wiedzą i informacjami	Dane nie są usystematyzowane i trudne do sprawdzenia
Warsztaty	Dyskusja odbywająca się według z góry przyjętego schematu, otwarta dla ograniczonej ilości uczestników, na określony temat	Pogłębiona analiza ułatwia bezpośrednie uczestnictwo oraz pozwala na wypracowanie wspólnego stanowiska. Metoda użyteczna w sytuacji konfliktów. Techniki bazujące na warsztatach są szeroko powielane - pozwalają na skuteczne uzyskiwanie rozwiązań w krótkim czasie.	Pozwala na uproszczenie i zredukowanie stopnia skomplikowania informacji oraz wielości punktów widzenia.
Charrette	Publiczna praca nad różnymi pomysłami, otwarta dla wszystkich zainteresowanych stron	Szczególnie użyteczne w przypadku dokonywania wyboru pomiędzy wcześniej wyrażonymi preferencjami	Użyteczne w pracy projektowej oraz przy podejmowaniu decyzji, mniej dla pozyskiwania wiedzy

Podstawą dla uzyskania efektywnej partycypacji – czyli wspólnego podejmowania decyzji jest zapewnienie właściwej komunikacji. Nie można jednocześnie zapominać, że Informowanie, które często przedstawiane jest jako ogół działań podejmowanych dla włączenia mieszkańców w proces planowania, jest zaledwie pierwszym niezbędnym warunkiem dla tegoż uczestnictwa. Rzeczywisty udział mieszkańców w planowaniu ma miejsce wtedy, gdy wszystkie zaangażowane strony czują się odpowiedzialne za podejmowane działania. Stopień udziału mieszkańców w planowaniu można uszeregować w analogii do wielokrotnie cytowanej w literaturze drabiny partycypacji społecznej, której autorką jest S. Arnstein¹³, w następujący sposób: 1. wymiana informacji, 2. konsultacje, 3. zaangażowanie/ dialog, 4. współdecydowanie, 5. współpraca¹⁴.

4. Podsumowanie

Cechą charakterystyczną programów partycypacji, które są przedmiotem zainteresowania sieci miast - uczestników programu URBACT, jest znaczna różnorodność. Każdy z nich jest rozwiązaniem unikalnym dostosowanym do warunków lokalnych, w tym w szczególności do wymagań i specyfiki lokalnej społeczności. Wśród projektów mających na celu integrację społeczności lokalnych, przeciwdziałanie wykluczeniu, w szczególności młodzieży i grup etnicznych, a także promocję postaw obywatelskich i aktywizację zawodową, znajdują się również projekty dotyczące rozwiązań przestrzennych w różnych skalach. Zintegrowane podejście do zagadnień urbanistycznych promowane przez twórców programu zakłada równoczesną realizację kilku celów projektu. Cele ekonomiczne i społeczne osiągane są równoległe z celami przestrzennymi. Jest to szczególnie widoczne w projektach odbywających się z udziałem mieszkańców, w których zagadnienia przestrzenne stają się w niektórych przypadkach tematem, kanwą, dla realizacji zadań społecznych i ekonomicznych.

¹³ Drabina partycypacji społecznej Susan Arnstein za Healey P.: *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*, University of British Columbia 1997, s.26; rysunek oryginalny: Arnstein S.: *The ladder of citizen participation*, Journal of Institute of American Planners, Vo.35(4) 1969, s.216-240; rys. s.216

¹⁴ Tabela w *European Handbook ...*, opus citatum, s.79

Zasady i postulaty dotyczące zagadnień udziału mieszkańców w tworzeniu przestrzeni miejskiej znalazły się między innymi w „Europejskim Podręczniku Partycypacji”¹⁵, opracowanym przez uczestników sieci PARTECIPANDO. Najważniejsze z nich zostały ponadto ujęte w dokumencie końcowym sieci: **Europejskiej Karcie Partycypacji**, dostępnej na oficjalnej stronie programu URBACT, w dokumentach sieci PARTECIPANDO: <http://urbact.eu/projects/partecipando/handbook.html> .

¹⁵ Ibidem